

מחקרים בלשון: לשון וחברה

מבעים מלשונם של אנשי טיפול והשתקפותם בשפת עבריינים¹

תמי יאיר

העלאת מודעותם של העבריינים לשפתם כחלק מתהליך שיקומם

לשפה יש כוח השפעה רב על בני האדם. נמצא כי המילים בעלות חשיבות רבה גם אצל עבריינים, ואף מתברר שכאשר אסירים משחזרים את מעשי עבריינותם, עולה מודעותם למעשיהם באמצעות המילים (O'Connor, 1995b). השפה משפיעה עלינו ועל אחרים, אך היא יכולה גם להיות מעוצבת על ידי אחרים (O'Connor, 1995a).

במהלך שהותו של העבריין בכלא או במוסדות שיקום, הוא נפגש לא אחת עם עובדים סוציאליים, עם קרימינולוגים ועם פסיכולוגים. אנשי מקצוע אלה מנהלים שיחות עם העבריינים ולעתים אף מדריכים אותם בהתנהלות בסיסית. בתהליך השיקום המטפלים עוזרים למשתקם לנטוש את התגוננותו, המכוונת למנוע את חדירת 'הבלתי מוכר' אל תודעתו. בין היתר, המטפלים מדגישים את חשיבות אופן הדיבור, משום שיכולתו של העבריין להתבטא בצורה אדיבה ובמגוון סביר של מונחים מונעת ממנו שימוש בשפה גסה וקיצונית; שפה לא נאותה כזאת, המשמשת לעתים בפיהם של עבריינים, גורמת לאנשים מהחברה הכללית להירתע מהם (הופנבר, תשמ"ט: 87).

המטפלים מעלים את מודעותם של העבריינים לשפתם, והם נעזרים לשם כך במבעים מהעגה (ז'רגון) המקצועית-טיפולית שלהם. יש והשימוש במבעים אלו על ידי אנשי הטיפול מביא להיטמעות המבעים גם בלשון העבריינים.

השימוש במבעים מהעגה המקצועית-טיפולית אצל עבריינים נבדק באמצעות ראיונות עם 20 עבריינים בכלא, וכן במסגרת שיקומית שאינה בין כותלי הכלא - בשנים 1998-2000 (יאיר, תשס"ד). הנבדקים במחקר זה היו גברים בגילים 35-47, ילידי הארץ או כאלה שעלו לארץ עד גיל עשר. הם נבחרו באקראי, אך כולם שהו בכלא חצי שנה לפחות; והרקע הסוציו-אקונומי של כל המרואיינים הוא נמוך עד בינוני. עברייני 'צווארון לבן' לא רואיינו כלל.

מבעים בולטים שנחקרו

המבעים הבולטים שנדון בהם במאמר זה הם: 'מודעות', 'התמודדות', 'נורמטיוויות'; וכן המושגים 'בעיית חיים/מחלה' (כלומר, תפיסת העבריינות כחלק מבעיית חיים) ו'דימוי התינוק' (דהיינו, ראיית העבריין המשתקם כתינוק המתחיל צעדיו בעולם). לעיבוד מושגים אלה בתודעתם של העבריינים יש השפעה על עיצוב דימוי העבריינות אצלם ועל תהליכי שיקומם.

מילות מפתח: מבעים של פסיכולוגים / עובדים סוציאליים / קרימינולוגים, ז'רגון מקצועי-טיפולי, רה-סוציאליזציה, מנגנוני הגנה אצל עבריינים, תהליכי שיקום, תפיסת עולם של משתקמים

ד"ר תמי יאיר היא מרצה במחלקה למדעי המדינה ובמחלקה להבעה עברית באוניברסיטת בר-אילן.

1. מאמר זה הוא חלק ממחקר לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה", שנעשה במחלקה ללשון העברית וללשונות שמיות באוניברסיטת בר-אילן, בהנחייתה של פרופ' אורה (רודריג) שורצולד; הרצאה בנושא המאמר נישאה בכינוס החמישי של האגודה הישראלית לחקר שפה וחברה, האוניברסיטה הפתוחה, ח' בסיוון תשס"ו, 4 ביוני 2006.

נתמקד בכל אחד ממבטים וממושגים אלו, נביא דוגמות מהכלא ומהמסגרת השיקומית ונבחן את משמעות השימוש בהם.

א. מודעות²

הפסיכולוגים והעובדים הסוציאליים מדגישים פעמים רבות את חשיבות המודעות אצל האדם: מודעות למצבו הנפשי הקודם והנוכחי. פרויד (Freud, 1938) דיבר רבות על חשיבות המודעות בתהליך הטיפול הנפשי וריפוי נפשו של האדם. המודעות עוזרת לאדם לכוון את התנהגותו ולהתגבר על מכשולים העומדים בדרכו (אדד, תשמ"ט: 118, 197).

יתר על כן, אם התהליך העובר על האדם אינו מודע ואינו מובע באמצעות מילים, לא ניתן יהיה להרהר בתהליך, ואי אפשר יהיה ללמוד ממנו (Ogden, 1990). בעזרת המודעות העצמית ניתן אפוא להגיע להכרת המצב הנפשי של המטופל ולהבניית מצב נפשי חדש - חזק וטוב יותר. בשפתם של האסירים בהווה ושל העבריינים הנמצאים בשיקום מוצאים לא אחת שימוש במונח 'מודעות'.

דוגמות מלשונם של העבריינים בכלא:

1) היום בגלל שאני מודע לתכנית... (צחי)

דוגמות מלשונם של העבריינים בשיקום:

1) הבית הזה נתן לי המון: מודעות, לקבל את עצמי... (פרי)

2) מקבלים יותר מודעות על עצמי... (בן)

3) הרבה שנים שאני מפסיק לכמה שנים, אבל... לא עם הרבה מודעות. (ניק)

4) להכיר את עצמי זה המודעות. (רזי)

ב. התמודדות

כדי לחיות את חיינו בצורה טובה עלינו להתמודד עם השינויים הנוצרים ועם הבעיות הצצות מפעם לפעם; קל וחומר כאשר יש להסתגל למצב חדש. על פי גאנס (Gans, 1962), כאשר אנשים צריכים להתמודד עם בעיות שונות, הם מפתחים תגובות שיתאימו למציאות החברתית שבה הם נמצאים. האסירים בכלא צריכים להתמודד יום-יום עם קשיי החיים בכלא, המכונים 'כאבי מאסר' (Sykes, 1958), ומתאפיינים בשלילת הפרטיות, בצפיפות, באוכלוסייה הטרוגנית, בהיררכיה בכלא, בבידוד ובפעילות מינימלית, בחוסר תמיכה, בהגבלה בחופש, בחוסר יציבות ובלבול בין ההווה בכלא ומחוצה לה ובדאגה לעתיד (Toch, 1977; Parisi, 1982).

גם העבריינים הנמצאים בתהליך שיקום נדרשים להתמודד עם קשיים שונים: הם מתמודדים עם הצורך לנטוש את תפיסת עולמם הקודמת לצד הצורך לקבל את תפיסת העולם החדשה, הנורמטיבית; יתר על כן: הם מתמודדים עם ההכרח לנתק קשרים עם גורמים עברייניים מעברם. לא זו בלבד שהמשתקמים צריכים להתמודד עם קשיים פנימיים, עליהם להתמודד גם עם קושי חיצוני, והוא הנטייה החברתית לתייג לאורך זמן אנשים שהוגדרו כסוטים מן הנורמות (שוהם ורהב, 1983). אנשי הטיפול הנמצאים בכלא ובמסגרות השיקום השונות

---

2. נבדקו כל ההיקריות של מילה זו ושל המילים והביטויים הנידונים להלן, כולל פעלים הקשורים אליהם וצורותיהם הנטיות.

מנסים לעזור לשוהים במקום להתמודד עם המצבים השונים, ויותר מכך: המטפלים עוזרים לעבריין באשר הוא להבין מהי התמודדות, ונותנים בידי כלים להתמודדות. לחלק זה בטיפול יש חשיבות רבה, משום שהעבריין אינו עושה הבחנה בין המשאלה ובין המציאות; הוא חי בעולם שנועד כולו, לפי תחושתו, לתת סיפוק למשאלותיו. הוא חסר הגנה נגד המציאות, ולכן אין לו יכולות התמודדות (קלנר, תשכ"ט: 160). המטפלים מנסים להטמיע במטופליהם את חשיבות ההתמודדות האישית, ותוך כדי הניסיון להטמעת חשיבות ההתמודדות המבע 'התמודדות' נטמע לעתים אף הוא.

דוגמות מלשונם של העבריינים בכלא:

- 1) צריך להתמודד כמו כולם. (עדי)
  - 2) אתה רואה כמה שאתה לא יכול להתמודד בזירה הזאת, תצא מהמגרש הזה. (גור)
  - 3) אני לא חושב שיש להם את הכלים הנכונים להתמודד עם הגמילה שיש פה. (אברי)
- דוגמות מלשונם של העבריינים בשיקום:
- 1) אני פשוט צרכתי סמים בגלל שלא ידעתי להתמודד. (יוני)
  - 2) לא האמנתי שאני יוכל להחזיק מעמד. להתמודד עם החיים בחוץ... (יחיה)
  - 3) למדתי שיש דברים שאני לא יכול לשנות. צריך להתמודד איתם. (פרי)
  - 4) אני רק מתפלל לאלוהים רק שייתן לי כוח להתמודד עם כל הקושי הזה. (מנחם)
  - 5) פה אני לומד להתמודד עם הלחץ. (בן)
  - 6) ברחתי מההתמודדות. (אורי)
  - 7) אני מתמודד עם הרצונות שלי. (רזי)

ג. נורמטיביות

בשפה המקצועית בתחום הקרימינולוגיה נקראת החברה הכללית 'נורמטיביות' (כלומר קובעת את כללי ההתנהגות הנאותים ונוהגת לפיהם), והפרט שאינו מתאים לקריטריונים שלה נקרא 'סוטה' (שוהם ורהב, 1983; שוהם, רהב ואדד, 1987; Hirschi, 1966; Becker, 1963). הגורמים הטיפוליים בכלא ובשיקום, ובתוכם קרימינולוגים, פסיכולוגים ועובדים סוציאליים, משתמשים במילה 'נורמטיביות' ובנגזרותיה כאשר הם מדברים עם מטופליהם, ורוצים לעמוד אתם על ההבדלים בין הנורמטיביות לסוטה. לעתים ניתן למצוא מילה זו בלשונם של העבריינים בכלא ובשיקום, והשימוש בה יוצר הפרדה בין החברה הכללית לבין הסוטים ממנה. כלומר, השימוש במבע זה לנטיותיו מעיד על הפרדה שהדובר עושה בין הקבוצות השונות.

דוגמות מלשונם של העבריינים בכלא:

- 1) מי שהיה משתמש [בסמים] הוא לא יכול להיות נורמטיב. (עדי)
  - 2) ההבדל ביני לבין בנאדם נורמטיב זה בזה שהוא יכול לדוגמה במסיבה לשתות כוסית-שתיים ומחר לקום לעבודה, ואני אין לי את הסטופ. (צחי)
- דוגמות מלשונם של העבריינים בשיקום:
- 1) חשוב לי להיות אזרח נורמטיב. (יוני)
  - 2) אני נוהג להיות ב... באזור שיש רק חברים נקיים שמה... אנשים נורמטיבים. (פרי)
  - 3) ידעתי רק שפה אחרת. לא שפה נורמטיבית איך שמדברים. (מנחם)
  - 4) המניאק הוא משהו חיובי, כאילו, זה להיות נורמטיב, ולחיות כמו כולם. (אלישר)

ד. בעיית חיים/מחלה

כהמשך הראייה שיש עולם נורמטיווי ויש הסוטים ממנו, העבריינות כסטייה עשויה להיתפס כבעיית חיים או כמחלה: בדרך כלל, הקשר בין התנהגותו של העבריין לבין מה שקורה לו במציאות נראה בעיניו כמקרות שרירותית, שאין לו כל שליטה עליה. לכן לא תיווצר אצל העבריין תחושת כישלון אישי לגבי מה שהוא לא השיג, אלא הרגשת אומללות וחוסר אונים לצד ציפייה פסיווית למזל טוב יותר. העבריין אינו לומד מכישלון, ולכן הוא אדיש לעתיד, והוא חסר הבחנה בין העבר לבין ההווה (קלנר, תשכ"ט: 159). בתהליך השיקום מנסים להבין יחד עם העבריין את הקשר הסיבתי לעבריינותו. מנסים להראות לעבריין שאין שרירותיות אלא סיבתיות, וניתן לכוון את ההתנהגות על ידי שינוי באדם עצמו. שימוש במבעים המתייחסים לתפיסת העבריינות כבעיית חיים או כמחלה נמצא גם בשפתם של העבריינים עצמם.

דוגמות מלשונם של העבריינים בכלא:

- 1) אצלי זה בקטע של... **מחלה**... כתוצאה **מבעיה נפשית**. וזה בדוק. (אסי)
- דוגמות מלשונם של העבריינים בשיקום:
- 1) אף פעם לא ידעתי שלי יש **בעיית חיים**. (יוני)
- 2) לא ידעתי על **המחלה שלי**, **מחלת** ההתמכרות. (יחיה)
- 3) זה **המחלה** שלנו... לשנות את הנטייה לחשוב באופן פסימי. (פרי)
- 4) לא יודע מה **הבעיה שלי**. (מנחם)
- 5) לא הבנתי מה **הבעיה שלי**, חשבתי שהיא בעיית סם... אבל זה לא נכון, אני חיפיתי פתרון דרך הסם. **הבעיה** הייתה התנהגות - התנהגות עבריינית. (בן)
- 6) גם להם יש בעיה... הייתה **בעיה של חיים**. (אורי)

ה. דימוי התינוק

אחד ממנגנוני ההגנה שהעבריין משתמש בהם הוא דמיון ההיפוך, כלומר, הוא קולט את הגירויים של העולם החיצוני, אך מגיב אליהם כאילו הם היפוכם. התוצאה היא שהעבריין חש עצמו כגדול, כחזק וככל-יכול, וכך העולם החיצוני מאבד בשבילו את ממדיו המפחידים. העבריין יוצר אפוא עיוות כפול: הגדלת עצמו והקטנת העולם (קלנר, תשכ"ט: 161). כאשר העבריין מנסה לחזור לחברה הכללית, הוא צריך לעבור תהליך של רה-סוציאליזציה. בחינוך מחדש זה הוא צריך לקבל על עצמו ערכים ונורמות חדשים, הוא לומד את המציאות ואת הכללים הפועלים בחברה. העבריין הנכנס לחברה החדשה בשבילו אמור לנטרל את העיוות הכפול שיצר: העולם אינו נראה קטן, והוא עצמו אינו גדול וכל-יכול. לעתים הבנת העיוות שהיה בתודעתו בעבר גורמת לו לחוש שעכשיו הוא אף קטן מאי פעם. הוא חש שעליו ללמוד הכול מחדש, כתינוק המתחיל צעדיו בעולם, ועדיין אינו יודע כיצד לכלכל צעדיו. הרגשה זו באה לא אחת לידי ביטוי בלשונם של העבריינים.

דוגמות מלשונם של העבריינים בכלא:

- 1) מה, היא תסכים לך עכשיו למשוך איזה תינוק, אתה כמו תינוק, הרי. מי תיקח אותך כאיזה תינוק... (עדי)
- דוגמות מלשונם של העבריינים בשיקום:
- 1) אני הגעתי לפה... לא יודע לדבר, לא יודע כלום. (יחיה)

- 2) הגעתי לפה... לא מסוגל לחבר חמישה משפטים ברציפות... התנהגות נורא נורא ילדותית.
(פרי)
- 3) לא היה לי בגדים בכלל. לא היה לי כלום. (מנחם)
- 4) החברים שהיו פה היו רגילים לראות אנשים שעולים במדרגות על ארבע ומבקשים מטרנה.
(אלישר)
- 5) פה אני מרגיש כמו ילד. (רזי)

היקריות המבעים מהעגה המקצועית-טיפולית ומספר המשתמשים בהם בכלא ובשיקום

סה"כ	מבעים מהעגה המקצועית-טיפולית						
	דימוי התינוק	בעיית חיים/מחלה	נורמטיוויות	התמודדות	מודעות		
27	3	1	10	12	1	בכלא N=13,519	היקריות
56	5	11	6	24	10	בשיקום N=17,237	
	0.50	0.01	0.11	0.13	0.01	----	מובהקות מבחן פישר
4	1	1	2	3	1	בכלא N=10	מספר המשתמשים
9	5	6	4	7	5	בשיקום N=10	
	0.07	0.03	0.31	0.09	0.07	----	מובהקות מבחן פישר

במבעים מהז'רגון המקצועי-טיפולי בשיקום נמצאו 56 היקריות של שימוש, שהן פי שניים ויותר מאשר ההיקריות בכלא - 27 במספר. יתר על כן, רק ארבעה מרואיינים בכלא השתמשו בלשונם במבעים אלו, לעומת תשעה מרואיינים בשיקום. נמצא כי השימוש במבע 'מודעות' לנטיותיו גבוה אצל העבריינים בשיקום באופן מובהק במספר ההיקריות, והשימוש במבע 'בעיית חיים/מחלה' גבוה אצל העבריינים בשיקום באופן מובהק במספר ההיקריות ובמספר המשתמשים. בשימוש במבע 'מודעות' לנטיותיו, נמצאה היקרות אחת בכלא למשתמש אחד לעומת 10 היקריות בשיקום לחמישה משתמשים. הממצא מצביע על כך שהשימוש במבע 'מודעות' לנטיותיו גבוה בקרב העבריינים בשיקום באופן מובהק. ממצא זה מעיד על המודעות העצמית שמתבססת אצל המשתקמים. המשתקמים משתמשים יותר במילה 'מודעות' מהאסירים ומדברים על חשיבותה, משום שהם עוברים תהליך שיקום. בתהליך השיקום המודעות, על פי תחושתם,

עשויה לנתב את התנהגותם לדרך הרצויה, הנורמטיביות, ולעזור להם להתגבר על המכשולים הנערמים בדרכם החדשה. השימוש במבע 'מודעות' לנטיותיו עוזר לדובר להטמיע את משמעות המילה, ולהיות מודע יותר לתהליך שהוא עובר.

בסעיף 'בעיית חיים/מחלה', נמצאה היקרות אחת בלבד בכלא לעומת 11 בשיקום, ומספר המשתמשים במבע הוא אחד בכלא לעומת שישה בשיקום. הממצא מצביע על שימוש גבוה של המבע 'בעיית חיים/מחלה' בקרב עבריינים בשיקום באופן מובהק. יותר ממחצית המרואיינים בשיקום הגדירו את עבריינותם כבעיית חיים או כמחלה, כפי שעושים זאת גורמי הטיפול השונים. לעומת זאת, רק מרואיין אחד בכלא התייחס כך לעבריינותו, אך כוונתו הייתה שונה - לטענתו, יש לו הוכחות בדוקות כי הוא בעל מחלה נפשית הגורמת לו לפשוע: 'אצלי זה קטע של... מחלה. אצלי זה קטע יותר מבעיה נפשית, כתוצאה מבעיה נפשית. וזה בדוק' (אסי). כלומר, הוא ראה עצמו כחולה נפש ומכאן בעייתו. לעומתו, המרואיינים שבשיקום רואים עצמם כאנשים נורמליים בעלי בעיה מסוימת, הניתנת לפתרון בעזרת טיפול שאינו כולל תרופות.

בסעיף 'התמודדות' - לעומת 12 היקרויות בכלא, נמצאו בשיקום 24 היקרויות. שבעה מרואיינים בשיקום משתמשים במבע זה לנטיותיו, והיחס של השימוש במבע בשיקום שווה יחסית (כשלוש היקרויות לאיש בממוצע). לעומת זאת, רק שלושה אנשים בכלא הזכירו מבע זה, ומתוכם אצל מרואיין אחד נמצאו עשר היקרויות (השניים האחרים הזכירו מבע זה פעם אחת כל אחד). מכאן שיש לבחון את ממצאי סעיף ה'התמודדות' בכלא בהסתייגות מסוימת, עקב אותו מרואיין שהיקרויותיו חריגות.³ ייתכן שללא השימוש של אותו מרואיין בכלא, הממצאים היו נראים אחרת בסעיף ה'התמודדות', והיה הבדל מובהק בין שתי הקבוצות. מכל מקום, ניכרת בשיקום מגמה של שימוש רב יותר מאשר בכלא בשימוש במבע 'התמודדות' לנטיותיו. המשתקמים לומדים בתהליך הטיפול דרכי התמודדות שונות, ובאמצעות השימוש במבע 'התמודדות' הם מבטאים את הצורך להתמודד עם מצבם החדש בדרך שתבטיח להם כניסה לחברה הכללית.

בסעיף ה'נורמטיביות', נראה כי השימוש במבע זה לנטיותיו רב יותר בכלא, מכיוון שבכלא יש עשר היקרויות לעומת שש בשיקום, אולם שמונה מתוך עשר ההיקרויות הן מלשונו של מרואיין אחד (ושתי ההיקרויות האחרות הן של מרואיין אחר), ולמעשה זהו אותו מרואיין אשר נמצאו בשפתו עשר היקרויות בסעיף ה'התמודדות'. יתר על כן, בעוד שבכלא רק שני מרואיינים השתמשו במבע זה, בשיקום השתמשו בו ארבעה. ייתכן שללא אותו המרואיין מהכלא, הממצאים היו נראים אחרת, והיה ניכר כי השימוש במבע זה רב יותר בקרב העבריינים בשיקום. השימוש במילה 'נורמטיביות' לנטיותיה מעיד על כך שהדובר עושה הפרדה בין החברה העבריינית לחברה הכללית, הנורמטיביות, והוא אף מצביע על 'קטלוג' אנשים לקבוצות.

בסעיף 'דימוי התינוק', יש שלוש היקרויות בכלא הנאמרות על ידי אדם אחד, לעומת חמש היקרויות בשיקום הנאמרות על ידי חמישה אנשים שונים. המשתמשים במבע זה מבטאים את ההרגשה של אדם הנכנס לחברה חדשה - הוא צריך ללמוד את כללי החברה החדשה ולהתחיל בה מחדש את צעדיו כמו תינוק. לכאורה, אין כמעט הבדל בין שתי הקבוצות, אף על פי שסביר שהשימוש במבע זה יהיה רב אצל המשתקמים, הנכנסים אכן לחברה חדשה. ברם, יש הסבר לממצא: המרואיין בכלא המשתמש תכופות במבע 'דימוי התינוק' הוא אותו אדם שלו עשר

3. מרואיין זה עבר תוכניות שיקום שונות ורבות.

היקריות בסעיף ה'התמודדות' ושמונה היקריות בסעיף ה'נורמטיוויות'. מרואיין זה מעיד על עצמו כי הוא נמצא שנים רבות בכלא, ותוך כדי ריצוי עונשיו השונים עבר תוכניות שיקום שונות במסגרת הכלא ואף כמעט השלים תואר ראשון: 'נכנסתי לבית הסוהר לא יודע לקרוא ולכתוב, היום יש לי בגרות מלאה, למדתי שלוש שנים באוניברסיטה דרך הבית סוהר, עשיתי תואר, ו... לא הצלחתי לעשות תואר, אבל עשיתי כמעט תואר. למדתי את כל תורת ויקטור פרנקל, את הלוגותרפיה...'. (עדי). כלומר, במהלך שהותו בכלא הוא נפגש עם גורמים שונים (במסגרות השיקומיות שעבר ובמסגרת לימודיו לתואר), ועקב כך הוא הכיר מונחים הקשורים בעגה המקצועית-טיפולית והחל להשתמש בהם. לכן חריגות מספר היקריותיו בולטת בשפת מרואייני הכלא, ואין הוא משקף את שפתם.

מהאמור לעיל נובע כי המבעים מהז'רגון המקצועי-טיפולי שכיחים יותר בקרב הנמצאים בשיקום, הן מבחינת כמות ההיקריות והן מבחינת כמות המשתמשים. המבעים מהעגה המקצועית-טיפולית מצביעים על רצון להתקרב לחברה הכללית. נמצאה מגמה של שימוש רב יותר במבעים מהעגה המקצועית-טיפולית בקרב העבריינים בשיקום. המרואיינים בשיקום חשופים יותר לעובדים סוציאליים, לקרימינולוגים ולפסיכולוגים, מכיוון שאנשי מקצוע אלו מטפלים בהם ומשוחחים עמם מדי יום ביומו. על כן מטבע הדברים, הנמצאים בשיקום נחשפים יותר לשפתם של אנשי מקצוע אלו, ובתוך כך נחשפים יותר למבעים מקצועיים-טיפוליים ומאמצים אותם. כמו-כן הנתונים מראים כי מחצית מהמרואיינים בשיקום או יותר מכך (למעט בסעיף ה'נורמטיוויות', וכאמור יש לכך סיבה) משתמשים במבעים השייכים לגורמים טיפוליים. לעומת זאת, בודדים בכלא משתמשים במבעים אלו, והסיבה לכך זהה לסיבה שהוצגה קודם לכן - המשתקמים שוהים יותר מהאסירים במחיצת גורמים טיפוליים. יש לציין כי מלבד החשיפה למבעים אלו, יש לעבריינים בשיקום גם רצון להשתקם.

סיכום

אם כן, השימוש במבעים מהעגה המקצועית-טיפולית מעיד על כך שהמשתמש במבעים אלו מודע לתפיסת עולמו, אשר בה קיימים מרכיבים של יכולת התמודדות עם קשיים ושל ראיית העבריינות כמחלה שיש לרפא אותה ולהתמודד עמה. בתפיסת עולמו ניכר גם כי הם מבינים את הקושי בהשתייכות לחברה חדשה שלה כללים חדשים. למרואיינים בשיקום יש נטייה רבה יותר מאשר למרואיינים בכלא להשתמש במבעים אלו, ונתון זה מצביע על כך שהמשתקמים יותר מודעים לתפיסת עולמו, הם מודעים לשינוי שחל בה, ומנסים להתמודד עם השינוי כדי להצליח להיות חלק מהחברה הכללית.

זאת ועוד: השימוש במבעים מהעגה המקצועית-טיפולית מעיד על רצונו של הדובר להפגין את מודעותו למצבו הנוכחי ולהראות שהוא מסוגל להתמודד עם הקשיים העומדים בדרכו ומפריעים לו להשתייך לחברה הכללית. יתר על כן, בשימוש במבעים מהעגה המוען רוצה להוכיח לנמען שתפיסת עולמו של העבריין אינה שונה בהרבה מתפיסת עולמו של האדם הנורמטיווי, והעבריין אף יודע להשתמש במבעים מתחום הפסיכולוגיה. מבעים אלו מעידים על השכלה מסוימת ועל יוקרה המתלווה אליה. לכן סביר בעיני העבריין שהוא יקבל אשרור לדבריו וייתפס ביתר קלות כאדם שניתן להבינו, וכאדם שאינו כה שונה מאדם נורמטיווי. המשתקמים מעוניינים בכך יותר מאשר השוהים בכלא, מכיוון שרצונם להיות חלק מהחברה הכללית רב יותר מרצונם של העבריינים בכלא, וכתוצאה מכך ניכרת בלשונם של המשתקמים נטייה רבה יותר להשתמש במבעים מהעגה המקצועית-טיפולית.

ניתן לומר כי שפת העובדים הסוציאליים, הפסיכולוגים והקרימינולוגים משפיעה על שפת העבריינים, ומבעים מלשונם המקצועית של אנשי טיפול אלו משתקפים בלשונם של עבריינים. המבעים בולטים בלשונם של המשתקמים והופכים לחלק משפתם. יתר על כן, הם ישרתו את המשתקמים בחיים מחוץ לכותלי הכלא ויסייעו להם להתמודד עם הממסד ונציגיו. כמו-כן השימוש באותם מבעים עשוי לעזור למשתקמים להסתגל לחברה הכללית. משמע: תפיסת עולמם של המשתקמים כוללת עתה מרכיבים הנמצאים אצל אנשי הטיפול, המורים לעבריינים את הדרך האחרת' ואת הכניסה לחיים בחברה הכללית.

מקורות

- אדד, מ' (תשמ"ט). **קרימינולוגיה - העברין בהתוותו**. תל-אביב: אור-עם.
- הופנבר, א' (תשמ"ט). שיקום האסיר: הסיוע הדרוש - וסיכוי מניעת עבריינות בהמצאותו. **שיקום אסירים בקהילה**, 4 : 53-95.
- אייר, ת' (תשס"ד). מאפייני לשונם של עבריינים בכלא ובשיקום. עבודת דוקטור. רמת-גן: אוניברסיטת בר-אילן.
- קלנר, י' (תשכ"ט). **חינוכה מחדש של עבריינית**. תל-אביב: גומא.
- שוהם, ש"ג ורהב, ג' (1983). **אות קין**. תל-אביב: שוקן.
- שוהם, ש"ג, רהב, ג' ואדד, מ' (תשמ"ז). **קרימינולוגיה - תיאוריות, מחקר ויישום**. תל-אביב: שוקן.
- Becker, H. S. (1963). **Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance**. New York: Free Press.
- Freud, S. (1938). **The Basic Writings of Sigmund Freud**. New York: Modern Library.
- Gans, H. J. (1962). **The Urban Village: Group and Class in the Life of Italian-Americans**. New York: Free Press.
- Hirschi, T. 1966. **Causes of Delinquency**. Berkeley: University of California.
- O'Connor, P. E. 1995a. Introduction: Discourse of violence. **Discourse and Society**, 6/3: 309-318.
- . 1995b. Speaking of crime: "I don't know what made me do it". **Discourse and Society**, 6/3: 429-456.
- Ogden, T. (1990). **The Matrix of the Mind**. Northvale: J. Aronson.

Parisi, N. 1982. **Coping with Imprisonment**. Beverly Hills, CA: Sage.

Sykes, M. G. 1958. **The Society of Captives**. Princeton N. J.: Princeton University Press.

Toch, H. 1977. **Living in Prison: The Ecology of Survival**. New York: Free Press.